

S. NALETILIĆ, *Sova*

ona se očuvala u životu. U njoj traju prastare slavenske tradicije, biz., sredozemni ili srednjovj. utjecaji. Oponašajući u pojedinim razdobljima oblike visoke kulture uz djelomične preobrazbe u obliku i materijalu, ona ih je prenosila naraštajima i vremenima. Tako je stvorena bogata i raznovrsna riznica oblika, te je, osobito u bogatijim krajevima, gotovo svako selo njegovalo posebne oblike (dubrovačko primorje). Unatoč tome mogu se u Hrvatskoj izdvojiti tri velike etnografske zone koje se po nekim karakteristikama međusobno razlikuju: jadranska, dinarska i panonska. Karakteristika *jadranske zone* jest veća upotreba filigranskoga zlatnoga nakita, često u kombinaciji sa sitnim biserima. Nakit *dinarskoga tipa* karakteriziraju lijevani, kovani i nešto manje filigranski oblici, urešeni poludragim kamenjem i staklom, a vrlo često upotrebljavaju se mjeđene legure i srebro (burma). Za *panonsku zonu* karakterističan je nakit izveden od koraljnih zrna, sedefa, granata, porculanskih i staklenih zrna, kao i ogrlice od srebrnoga i zlatnoga novca.

Na poč. XX. st. nakit je, kao i drugi predmeti primijenjene umjetnosti, pod utjecajem secesije; očuvane predmete karakteriziraju asimetrijska biljna vitica i kolorizam raznobojnoga emajla, osobito kod primjeraka uvezenih iz Beča. Između dvaju svj. r. sve se više upotrebljava platina, koja je tvrda od zlata i stoga pogodna za preciznije oblikovanje. Izrada nakita u tome razdoblju dostigla je najvišu razinu zanatskoga umijeća. Zagreb je u to vrijeme imao brusionice dijamanta i posebno čuvene draguljare. Poslije II. svj. r. prevladava uglavnom masovna strojna proizvodnja nakita. Upotrebom strojeva za graviranje i obradu glatkih reflektirajućih površina metala ona je brža i preciznija od ručne obrade. Metalni lanci za narukvice izrađuju se od strojno proizvedenih karika. Centrifugalno lijevanje omogućava izvedbu finih i preciznih odljeva kojima nije potrebna završna ručna obrada. U novije vrijeme zlatarski obrtnici uglavnom izrađuju standardno oblikovan nakit, većinom modernizirane varijante tradicionalnih tipova.

LIT.: A. Haberlandt, *Volkskunst der Balkanländer*, Wien 1911. — Lj. Karaman, *Iz kolijevke hrvatske prošlosti*, Zagreb 1930. — K. Vinski, *Neke pojave kontinuiteta s područja arheologije u našim krajevima*, Peristil, 1954, 1. — Z. Vinski, *Zlatni prsten nađen u Samoboru i nakit arhitektonskoga tipa u VI. i VII. st.*, Tkalčićev zbornik, I, Zagreb 1955. — Isti, *Krstoliki nakit epohe seobe naroda u Jugoslaviji*, VjAM, 1968. — Spomenici zlatarstva od prethistorije do srednjeg vijeka (katalog), Zagreb 1969. — Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas (katalog), Zadar 1981. — Nakit (katalog), Zagreb 1981. K. Plj.

NALDI, Filip, slikar (XVIII. st.); vjerojatno rodom iz Firence, živio i djelovao u Dalmaciji. Niz djela toga umjetnika izrazitih pučkih crta, u duhu kasnoga baroka, nalazi se u mnogim manjim mjestima sr. Dalmacije (*Posljednji sud* u Katunima, 1759; *Krunidba Bl. Dj. Marije i skupina svetaca* u Slivnom, 1769; niz likova svetaca u Imotskom, 1777).

LIT.: V. Vrčić, *Slikar naivac osamnaestog stoljeća*, Služba božja (Makarska), 1971, 4. — Horvat—Matejčić—Prijatelj, Barok. K. Plj.

NALETILIĆ, Sofija-Penavuša, samouka kiparica (Mokro, Hercegovina, 6. I. 1913 — Široki Brijeg, 22. VI. 1994). Živjela u Oklajima kraj Lištica, kiparstvom se bavila od 1977. Modelirala u drvu biblijske teme, pov. i legendarne osobe i likove životinja (*Kralj Tomislav*, 1982; *Čudnovata ptica*, 1983; *Divlji mačak i vjeverica*, 1985). Fantastiku njezinih skulptura potcrtavaju razigrani obrisi i upotreba živih boja. Samostalno izlagala u

Zagrebu (1982, 1985, 1989, 1990), Đurđevcu (1982), Vinkovcima (1983), Opuzenu (1984), Oslu (1987), Zagrebu (1989, 1990), Splitu (1989) i dr.

LIT.: J. Depolo, *Sofija Naletilić-Penavuša*, Oko, 22. VII. 1982. — D. Horvatić, *Sofija Naletilić-Penavuša* (katalog), Zagreb 1985. D. Hé.

NANI, Francesco (Francesco Nanijev), tal. štitar u Dubrovniku, podrijetlom iz Bologne. Stupio je 1371. u službu Dubrovačke Republike i osnovao radionicu štitova, sanduka i namještaja, a po potrebi izrađivao mačeve i buzdovane sve do 1411, kada mu je posljednji put obnovljen ugovor. God. 1371. obvezao se da će za potrebe Republike izraditi 300 štitova, i to 150 komada godišnje. God. 1379. prodaje pazeve (vrsta štita); u Ankonu, 1387. i 1388. u Veneciju a 1390. u Genovu. U njegovoj je radionici slikar Augustin oslikavao izrađene predmete.

LIT.: J. Tadić, *Grada*. — D. Petrović, *Dubrovačko oružje*, Beograd 1976. — I. Fisković, *Dubrovačko slikarstvo i društveni okviri njegova razvoja u XIV stoljeću*, Prilozi — Dalmacija, 1983, str. 127, 132. N. B. B.

NAPOLACHI, Giovanni Besenghi, drvorezbar iz Venecije; djeluje u Istri u drugoj pol. XVIII. st. God. 1750. izradio je za crkvu Sv. Eufemije u Rovinju klupe u brodu i korska sjedala u svetištu; 1762. izradio je sjedala za župana, podžupana i suce u župnoj crkvi u Barbanu. Prema njegovu je nacrtu K. Medelin iz Vodnjana izradio oltar u župnoj crkvi u Raklju. Pripisuju mu se korske klupe u sjeverozap. kapeli katedrale u Poreču.

LIT.: D. Klen, *Arhivske vijesti o nekim kulturnim spomenicima Barbana i Raklja*, Bulletin JAZU, 1964, 3. — Horvat—Matejčić—Prijatelj, Barok. Iv. Mat.

NARODNA NOŠNJA, podrazumijeva odjeću koju uglavnom nosi negradska pučanstvo, a obuhvaća odjeću (od pregača do višeslojnih nošnji) zajedno s pojasevima, vrpce, rukavicama; obuću (sandale, opanci, čizme); pokrivala (perjanice, marame, kape, šeširi); torbe i nakit. Razlike u narodnim nošnjama uvjetovane su različitim geografskim čimbenicima a istodobno su odraz pov. zbivanja unutar samoga naroda i doticaja s drugim kulturama. Staleška pripadnost, položaj u društvu, zvanje, dob i shvaćanje lijepoga često su naznačeni u samoj nošnji, ali i u različitim načinima češljanja, bojenja lica i tijela, bušenja ušiju. Prodor civilizacije izložio je narodne nošnje propadanju i preobrazbama, a raslojavanje seljaštva donosi krupne promjene u svim oblicima života. Muškarci su bili češće u doticaju s građanima pa su i brže prihvaćali njihov način odijevanja; kod žena se narodna nošnja duže održala. I materijali i oblici narodnih nošnji pretrpjeli su različite promjene: domaći su materijali u početku bili nebojeni ili su bojeni domaćim bojama, najčešće biljnoga podrijetla. Tijekom vremena ti se materijali sve češće zamjenjuju kupljenim industrijskim materijalima, a također se upotrebljavaju i industrijski proizvedene boje. Zbog društvenih promjena, smanjuju se područja na kojima je n. n. još u upotrebi; njezini se ostaci još susreću u radnoj odjeći starijih ljudi i siromašnijega sloja seljaka u zabitnijim mjestima. U nekim se krajevima očuvala u kućama bolje stojećih seljaka, koji u svečanim prilikama nose narodno svečano ruho. Tako n. n. prestaje biti uobičajena odjeća određene zajednice pa gubi svoje bitno obilježje. Danas se narodne nošnje kao dokument materijalne kulture čuvaju u etnografskim muzejima i zbirkama širom zemlje. U novije vrijeme nastoji se obnoviti proizvodnja izvornih narodnih nošnji, uglavnom za potrebe lokalnih folklornih društava.

Narodne su nošnje u Hrvatskoj bile potkraj XIX. st. u živjnoj upotrebi. Narodni se život odvijao u okviru triju etnografskih područja — panonskoga, dinarskoga i jadranskoga — pa se i u nošnjama ističu posebnosti, važne za svako od tih triju područja.

Panonsko područje. Na sjeveru, u nizini između rijeka Save i Drave, za ruho je služilo domaće, pretežno laneno platno. Osnovni dijelovi ženske i muške nošnje izrađeni su od ravnih komada platna, sastavljenih po ravnoj niti tkanine. Pojedini su dijelovi ruha oblikovani nabiranjem ravnih ploha, često i slaganjem u čvrste nabore. Platnenu odjeću dopunjuju krznjeni i suknjeni prsluci, kaputi i kabanice s apliciranim ili izvezenim ukrasom. Obuća su opanci kapičari ili kajišari, čizme, cipele te papuče i natikače.

Muška nošnja sastoji se od platnenih gaća i košulje (*rubace*, *rubine*). Na zapadu su gaće duge, od jedne pole, u Slavoniji su šire, a također i u Baranji, ali su tu nešto kraće. Košulja pada preko bokova i opasuje se remenom ili tanićom. Prsa su na košulji često izvezena, osobito bogato u Slavoniji, dok su u Baranji vezani u rukavi. Uz Dravu je bila uobičajena i platnena pregača. Prsluk (*lajbek*) na zapadu je od crvena ili modra sukna, dok je na istoku prsluk, *kamizol*, od crna sukna, svile ili baršuna. Svečani prsluci ukrašeni su vezom i opremljeni metalnim pucetima. U Z dijelu